

УДК 930.1(631.4:551.4)

DOI: 10.18524/2303-9914.2018.2(33).146661

О. О. Ожован¹, канд. б. наук, асистент**І. В. Леонідова**², канд. геогр. наук, асистент

Одеський державний аграрний університет,

¹ кафедра землеустрою та кадастру,² кафедра геодезії та природокористування,

вул. Панталеймонівська, 13, м. Одеса, 65000, Україна

ojovan.olena@gmail.com

ПРОФЕСОР ВІКТОР ІВАНОВИЧ МИХАЙЛЮК (до 60-річчя від дня народження)

У статті подано історичний нарис становлення наукових ідей та педагогічний шлях доктора географічних наук, завідувача кафедри землеустрою та кадастру Одеського державного аграрного університету, професора Віктора Івановича Михайлюка.

Ключові слова: ґрунтознавство і географія ґрунтів, ґрунти заплав малих та середніх річок, В. І. Михайлюк, північно-західне Причорномор'я.

Віктор Іванович Михайлюк народився 23 липня 1958 р. у селі Рудківці Новоушицького району Хмельницької області, в одному із найкрасивіших куточків Придністровського Поділля. Мальовничі ландшафти Дністровського каньйону захоплюють не тільки пересічну людину, але й багатьох науковців. Долини Дністра і його приток є своєрідним природним музеєм, де унікальним чином поєдналися рідкісна флора і фауна, цікава геологічна будова та археологічні об'єкти. Подільська земля сприяє розвитку допитливої, творчої та різнобічної особистості В. І. Михайлюка. Він захоплюється фотографією, науковою фантастикою та астрономією, з шкільних років починає збирати

колекцію кам'яних знарядь первісної людини, мінералів і порід. Закінчивши у 1973 році 8-річну Рудковецьку, а в 1975 р. – Калюську середню школу, Віктор Іванович не полишає свого шкільного захоплення і поступає на геолого-географічний факультет Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. На кафедрі ґрунтознавства і географії ґрунтів перед ним відкривається новий світ студентського життя. Цікава природнича освітня програма, Кримська, Карпатська, Південнобузька та інші практики пробуджують у ньому інтерес до науки. Уже в студентські роки він починає працювати за сумісництвом лаборантом науково-дослідної лабораторії університету, виконуючи під керівництвом Я. М. Біланчина і С. П. Позняка дослідження ґрунтів Херсонської та Одеської областей. У 1979 році В. І. Михайлюка залучають до виконання ґрунтових досліджень кафедри меліорації і ґрунтознавства Одеського сільськогосподарського інституту в межах господарської теми «Осушення та сільськогосподарське освоєння ґрунтів р. Когильник», а у 1980 році на основі цих досліджень, зокрема порівняльного аналізу морфологічних ознак, динаміки солей, щільності та вологості ґрунтів, захистив дипломну роботу на тему «Вплив осушення на властивості заплавної ґрунтів р. Когильник». Отримана університетська спеціалізація – ґрунтознавство і географія ґрунтів. Окрім цього, підсумком навчання на військовій кафедрі університету та 3-х місячних військових зборів у м. Білгород-Дністровський стало присвоєння звання лейтенанта запасу.

З вересня 1980 року В. І. Михайлюк розпочинає свою викладацьку роботу на посаді асистента кафедри меліорації і ґрунтознавства Одеського сільськогосподарського інституту (ОСГІ) та продовжує свої наукові дослідження, які тепер охоплюють ґрунти долин річок Когильника, Сарати, Хаджидера, Барабою, Великого і Малого Куяльників, Тилігулу. Були створені стаціонари для багаторічних спостережень, закладалися ґрунтові розрізи і відбиралися зразки підґрунтових вод при маршрутних обстеженнях. Робота кипіла, ночувати приходилось іноді прямо в полі. Оскільки дослідження проводилися переважно влітку, то ті часи Віктор Іванович жартома називає «краса та спрага».

Польові дослідження змінились на лабораторні, у тому числі методами рентгеноскопії та мікроморфометрії. Растровий електронний мікроскоп Московського державного університету імені М. В. Ломоносова був використаний для порівняльного аналізу субмікробудови ґрунтів. Субмікроморфологічними дослідженнями на той час займався російський ґрунтознавець С. А. Шоба; опираючись на його роботи і практичну допомогу Віктор Іванович висуває свою теорію щодо розвитку процесу злитизації як циклічної зміни мікробудови ґрунту. Цікавим було застосування у своїй роботі неспецифічних для ґрунтознавства методик дослідження, наприклад, картографування ґрунтів шляхом трансформування перспективних фотознімків в горизонтальний план.

Дисертаційне дослідження на тему: «Засолені ґрунти заплави малих річок південно-західної України, їх еволюція при меліорації» (науковий керівник д. г. н., професор М. О. Крейда) В. І. Михайлюк захищає у 1985 р. та здобуває

науковий ступінь кандидата географічних наук за спеціальністю «біогеографія і географія ґрунтів». В межах дисертаційного дослідження були встановлені географо-генетичні особливості та властивості ґрунтів заплавлених малих річок. Виявлені характерні функціональні морфологічні ознаки, фізичні, хімічні та фізико-хімічні властивості ґрунтів, які знаходяться на різних стадіях розвитку. Розглянуті питання зміни цих властивостей та показана направленість ґрунтоутворювального процесу при меліорації засоленних ґрунтів. Слід зазначити, що дослідження в названих аспектах для ґрунтів заплавлених малих річок південно-західної України проведені були вперше.

Ґрунтово-географічні дослідження долин річок півдня України В. І. Михайлюк продовжує у докторській дисертаційній роботі «Ґрунти заплавлених малих та середніх річок північно-західного Причорномор'я», яку успішно захищає 1 березня 2002 р. у Львівському національному університеті імені Івана Франка (науковий консультант, д. г. н., професор С. П. Позняк). В. І. Михайлюк отримує науковий ступінь доктора географічних наук за спеціальністю «біогеографія і географія ґрунтів». Ним розроблена концепція ґрунтоутворення і формування структури ґрунтового покриву в заплавах малих та середніх річок північно-західного Причорномор'я, яка відображає взаємопов'язаність функціонування основних елементарних ґрунтових і ландшафтно-геохімічних процесів в умовах просторово-часової неоднорідності природних та антропогенних факторів. На основі концепції реалізований підхід до заплавлених ґрунтів як до складних полігенетичних і поліхронних утворень, що відображають давні етапи літо- і педогенезу та геоморфолого-геологічну будову річкових долин, зонально-фаціальні та локальні умови, природну трансформацію чинників ґрунтоутворення і різнобічний антропогенний вплив. На підставі розробленої факторно-еволюційної моделі заплавного ґрунтоутворення у ґрунтознавстві запроваджуються поняття «ґрунтові часові катени» та «потенціал ґрунтоутворення». Вперше проведена систематика ґрунтів заплавлених малих та середніх річок північно-західного Причорномор'я з використанням не загальноприйнятого факторно-екологічного принципу, а розробленої профільно-генетичної класифікації заплавлених ґрунтів.

Для заплавлених малих і середніх річок північно-західного Причорномор'я вперше проаналізовані географічні закономірності галогенезу як ландшафтно-геохімічного процесу і запропоновані математичні моделі соленакопичення у ґрунтах і ґрунтових водах. Запропонована теорія злитогенезу як ландшафтно-механогеохімічного процесу, який розвивається в псевдоавтоморфних умовах заплавлених ландшафтів, а також отримала подальший розвиток авторська фізико-механічна концепція злитизації як елементарного ґрунтового процесу, з вичлененням стадій його розвитку. Вперше для ґрунтів заплавлених малих і середніх річок північно-західного Причорномор'я встановлено комплект основних елементарних ґрунтових процесів із характеристикою особливостей їх прояву і запровадженням поняття «географія функціонування елементарних ґрунто-

вих процесів». Встановлені особливості гумусоутворення, гумусонакопичення і вуглефікації рослинних решток у ґрунтах за виділеними трьома типами умов гуміфікації в заплавах. Встановлені основні типи глеєутворення і запропонована оцінка інтенсивності розвитку глейового процесу на основі співвідношення окисно-відновної буферності в зональних і заплавлених ґрунтах. Встановлений механізм осолонцювання глейоземів, який полягає у зниженні натрій-кальцієвого потенціалу за рахунок мобілізації натрієвих сполук і виводу активного кальцію із ґрунтового розчину у сульфідно-глейовому середовищі. На підставі запроваджених вперше ґрунтово-режимних досліджень у заплавах малих і середніх річок північно-західного Причорномор'я виявлені основні тенденції функціонування елементарних ґрунтових процесів – засолення, осолонцювання, гумусонакопичення – при осушенні та зрошенні ґрунтів.

На сьогодні професор В. І. Михайлюк є автором біля 130 наукових і навчально-методичних праць, серед яких три монографії та два навчальні посібники [1–4]. Його наукові досягнення опубліковані у багатьох наукових виданнях, серед яких: Аграрний вісник Причорномор'я, Ґрунтознавство, Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Агроекологічний журнал, Агрохімія і ґрунтознавство, Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка, Метеорологія, кліматологія та гідрологія, Почвоведение (Росія) та інших, де він розкриває свої погляди на проблеми генези, діагностики, класифікації та еволюції ґрунтів степової зони України, історії ґрунтознавства та університету.

Маючи досвід багаторічного викладання курсу геодезії і землеустрою, Віктор Іванович з 1993 року на посаді заступника декана агрономічного факультету взяв активну участь у створенні землевпорядного факультету в Одеському сільськогосподарському інституті. З 1999 року В. І. Михайлюк очолює кафедру меліорації і ґрунтознавства Одеського державного сільськогосподарського інституту (з 2001 року Одеського аграрного університету). Вчене звання професора кафедри меліорації і ґрунтознавства присвоєно 17 квітня 2003 року.

В. І. Михайлюк є членом спеціалізованих рад з захисту докторських дисертацій у Львівському національному університеті імені Івана Франка та в ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства імені В.С.Таїрова», входить до складу редакційної колегії Вісника Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, серія: Географічні та геологічні науки. У 2003 році він стає членом експертної ради з географічних наук Вищої атестаційної комісії України. З 2004 року займається виробничою діяльністю на посаді директора ТОВ «Інститут ґрунтознавства».

Віктор Іванович є талановитим викладачем університету, лекційні заняття цікаві своїм дискусійним характером, постановкою проблемних практичних завдань та пошуком їх вирішення в діалозі зі студентами. Впродовж 38 років

викладацької роботи він розробив низку лекційних курсів з ґрунтознавства, оцінки земель, моніторингу та охорони земель, галузевих кадастрів, організації використання земель для студентів-землевпорядників та майбутніх агрономів, є керівником багатьох дипломних проектів та магістерських робіт. Впродовж 2000–2014 рр. за сумісництвом викладав цикл землевпорядних дисциплін в ОНУ імені І. І. Мечникова.

Організаційна робота В. І. Михайлюка як завідувача кафедри базується на принципах пріоритетності професіоналізму освіти та науки, спрямована на формування дружньої ділової атмосфери в колективі. Під його керівництвом функціонують такі структурні підрозділи кафедри, як Музей ґрунтів України і Навчально-наукова лабораторія природних ресурсів та аналізу ґрунтів, на базі яких проводиться науково-дослідна робота студентів та аспірантів, практичне навчання студентів, екскурсії і конференції.

Віктор Іванович плідно працює і в сфері підготовки кадрів вищої школи. Під його керівництвом Г. Б. Мороз провів комплексне дослідження ґрунтів північно-західного Причорномор'я з розробкою моделі ґрунтоутворення в перехідних (буферних) смугах між ґрунтово-географічними зонами – концепція педоекотону, що стала інструментом для характеристики структури і динаміки контакту чорноземів і каштанових ґрунтів у північно-західному Причорномор'ї. Проведено розмежування середнього та сухого Степу, визначальним критерієм якого є наявність подвійної екотональної межі між чорноземами південними і темно-каштановими ґрунтами. Віктор Іванович є науковим керівником дисертаційного дослідження О. О. Ожован на тему: «Генетичні особливості гумусового стану автоморфних ґрунтів північно-західного Причорномор'я», в якому були встановлені географічні особливості трансформації показників гумусового стану ґрунтів, проаналізовані буферні властивості ґрунтів північно-західного Причорномор'я за широким спектром показників їх кислотно-основної буферності та содистості.

Крім цього, в арсеналі професора В. І. Михайлюка цікаві захоплення. Із задоволенням він поділиться з вами своїм досвідом у розведенні і пошуку «диких» бджіл, покаже власну колекцію артефактів трипільської культури та городища VIII–VII століть до нашої ери із батьківського краю, його прізвище можна часто зустріти у якості редактора української Вікіпедії.

Сьогодні Віктор Іванович активна, талановита та мудра людина, цікавий вчений та досвідчений викладач. Результати його багаторічної науково-педагогічної, організаційної та виробничої діяльності займають помітне місце в історії ґрунтознавчої науки.

Ґрунтознавці Одеського державного аграрного університету та Одеського національного університету імені І. І. Мечникова від щирого серця вітають шановного ювіляра, зичать йому доброго здоров'я, натхнення до нових звершень та цікавих творчих ідей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайлюк В. І. Грунти долин річок північно-західного Причорномор'я: екологія, генеза, систематика, властивості, проблеми використання [Текст] / В. І. Михайлюк // Монографія. – Одеса: Астропринт, 2001. – 340 с.
2. Михайлюк В. І. Оцінка земель: навчальний посібник [Текст] / В. І. Михайлюк, Я. М. Біланчин. – Одеса: Чорномор'я, 2003. – 90 с.
3. Мороз Г. Б. Грунти середньо-сухостепового педоекотону північно-західного Причорномор'я [Текст] / Г. Б. Мороз, В. І. Михайлюк // Монографія – Львів: ЗУКЦ, 2011. – 184 с.
4. Ожован О. О. Гумусовий стан автоморфних ґрунтів Північно-Західного Причорномор'я [Текст] / О. О. Ожован, В. І. Михайлюк // Монографія. – Одеса: Інтерпринт, 2017. – 133 с.

REFERENCES

1. Mikhaylyuk, V. I. (2001), *Grunti dolin richok pivnichno-zahidnogo Prichornomor'ya: ekologiya, geneza, sistematika, vlastivosti, problemi vikoristannya*. [Soils of river valleys of the northwest Black Sea: ecology, genesis, taxonomy, properties, problems of use.], Odessa: Astroprint, 340 p.
2. Mikhaylyuk, V. I., Bilanchyn, Ya. M. (2003), *Ocinka zemel: navchalnij posibnik*. [Land valuation: tutorial.], Odessa: Black Sea, 90 p.
3. Moroz, G. B., Mikhaylyuk, V. I. (2011), *Grunti seredno-suhostepovogo pedoeckotonu pivnichno-zahidnogo Prichornomor'ya*. [Soils of the medium-dry-steppe pedoeckotone of the north-western Black Sea coast.], Lviv: ZUCTS, 184 p.
4. Ozhovan, O.O., Mikhaylyuk, V. I. (2017), *Gumusovij stan avtomorfnih gruntiv Pivnichno-Zahidnogo Prichornomor'ya*. [Humus state of automorphic soils of the North-Western Black Sea.], Odessa: Interprint, 133 p.

Надійшла 11. 10. 2018

Е. А. Ожован¹, канд. б. наук, ассистент

И. В. Леонидова², канд. геогр. наук, ассистент
Одесский государственный аграрный университет,

¹ кафедра землеустройства и кадастра,

² кафедра геодезии и природопользования,

ул. Пантелеймоновская, 13, Одесса, 65000, Украина

ojovan.olena@gmail.com

ПРОФЕССОР ВИКТОР ИВАНОВИЧ МИХАЙЛЮК

(к 60-летию со дня рождения)

Резюме

В статье представлен исторический очерк становления научных идей и педагогический путь доктора географических наук, заведующего кафедрой землеустройства и кадастра Одесского государственного аграрного университета, профессора Виктора Ивановича Михайлюка.

Ключевые слова: почвоведение и география почв, почвы пойм малых и средних рек, В.И. Михайлюк, северо-западное Причерноморье.

O. O. Ozhovan¹

I. V. Leonidova²

Odessa State Agrarian University,

¹ Department of Land Planning and Cadastre,

² Department of Geodesy and Nature Management,

Pantaleymonivska St., 13, Odessa, 65000, Ukraine

ojovan.olena@gmail.com

PROFESSOR VIKTOR IVANOVICH MIKHAYLYUK (to the 60-anniversary from the date of birth)

Abstract

A remarkable soil scientist Viktor Ivanovich Mikhaylyuk is known for his numerous scientific works, which are devoted to the study of properties of floodplain soils of Ukraine, to estimate of the effect of irrigation on the properties of chernozem (black) soils, the theory of soil genesis and geographic specificities of the soil cover of the Steppe zone.

He developed the concept of soil formation and the formation of the soil structure in the floodplain of the small and medium-sized rivers of the north-western Black Sea coast. On the basis of the concept, an approach to floodplain soils as complex polygenetic and polychronic formations, reflecting the ancient stages of lito- and pedogenesis and the geomorphologic-geological structure of river valleys, zonal-facial and local conditions, natural transformation of soil formation factors and versatile anthropogenic influences is realized. On the basis of the developed factor-evolutionary model of flood soil formation in soil science, the concept of "ground time chains" and "ground-formation potential" was introduced. For the first time, systematics of the floodplain soils of small and medium-sized rivers of the north-western Black Sea coast was carried out using the developed profile-genetic classification of floodplain soils; the geologic regularities of the halogenesis as a landscape-geochemical process are analyzed and mathematical models of salt accumulation in soils and ground waters are proposed; the theory of zlitogenesis as a landscape-mechanogeochemical process was proposed and the author's physico-mechanical concept of merging as an elementary soil process, with the differentiation of stages of its development, was further developed; a set of basic elemental soil processes with a characteristic of the features of their manifestation and the introduction of the concept of "the geography of the functioning of elementary soil processes" is established.

In the article in the chronological sequence the main milestones of the scientific and creative way of the Doctor of Geographical Sciences, Head of the Department of Land Management and Cadastre of the Odessa State Agrarian University, Professor Viktor Ivanovich Mikhaylyuk are highlighted, which makes it possible to evaluate the contribution of the scientist to the development of soil geography and soil science as a science and scientific discipline.

Keywords: soil science and geography of soils, floodplain soils of small and medium-sized rivers, V. I. Mikhaylyuk, north-western Black Sea coast.